

УДК 349.415

І. Б. Манчуська,
старший викладач кафедри цивільного та трудового права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ: ПОНЯТТЯ «ЗЕМЛІ», ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗЕМЕЛЬ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

У статті обґрунтовується необхідність перегляду законодавчого визначення поняття земля. Виведено поняття «земля», яке відповідає вимогам сучасного рівня розвитку суспільних відносин в Україні.

Ключові слова: земля, землі, земельні ресурси, управління земельними ресурсами, використання земельних ресурсів.

В статье обосновывается необходимость пересмотра законодательного определения понятия земля. Выводится понятие «земля», отвечающее требованиям современного уровня развития общественных отношений в Украине.

Ключевые слова: земля, земли, земельные ресурсы, управление земельными ресурсами, использование земельных ресурсов.

The article provides justification for the necessity to revise legal definition of land. It substantiates the concept of land meets the requirements of the current level of public relations in Ukraine.

Keywords: land, lands, resources of land, management resources of land, the use of land resources.

Мета статті: проаналізувати та дослідити поняття «земля», дати визначення поняття «земля», обґрунтувати необхідність розмежування понять «землі» та «земельних ресурсів», «земельного фонду».

Вдосконалення правового регулювання управління земельними ресурсами є важливою складовою розбудови правової держави в Україні. Поняття «землі» і «земельних ресурсів» є визначальними категоріями у контексті формування загальнотеоретичних засад управління земельними ресурсами.

Земля — унікальна планета Сонячної системи, особливий біоресурс, без наявності якого неможливе уявити життя. Слід погодитись з думкою А. С. Даниленка в тому, що однією з головних

умов існування людини є використання унікальних особливостей землі — її родючості, а в економічному розумінні — як предмета праці та засобу праці [1].

У науковій літературі використовуються поняття, пов'язані із Землею, які С.В. Гринько називає «базовими», — «земля», «землі України», «земельні ресурси», «земельний фонд», «земельна ділянка», «природо-ресурсний потенціал» [2]. Водночас, частина основних, «базових» понять чітко визначена в законодавстві України, до них можна віднести терміни: «земля», «земельні ресурси» (ст. 1 Закону України «Про охорону земель» від 19.06.2003 р. № 962); «землі України» (ст. 18. ч. 1 Земельного кодексу України — далі ЗКУ).

Інші поняття «земельний фонд», «природо-ресурсний потенціал», які широко використовуються в науковій та навчальній літературі в законодавстві України не визначені.

Разом з тим, і серед учених — юристів та економістів — не існує одностайної єдності поглядів щодо наведених понять. Так, незважаючи на зміст, вкладений у ті чи інші поняття, пов'язані з землею, в науковій літературі зустрічаються думки вчених, в яких некоректно застосовуються ці поняття, чи вкладається в них зміст інших понять. Прикладом застосування понять, які ототожнюються авторами, є погляд М. Н. Малиша на поняття «землі», який він об'єднує з поняттям «земельних ресурсів». Він вказує: «Земельні ресурси — величезне національне багатство. Землю використовують в різних галузях народного господарств держави» [3]. Щоб уникати плутанини в визначенні термінів, пов'язаних із землею в науковій і навчальній юридичній та економічній літературі, на наш погляд, видається доцільним проаналізувати поняття «землі», «земельних ресурсів», «земельного фонду», «земельної ділянки», «природо-ресурсного потенціалу», з метою чіткого формулювання їх визначення, що надало б можливість правильно передавати зміст інформації, пов'язаної з землею, та сприяло вдосконаленню правового регулювання управління земельними ресурсами в Україні.

Проте, незважаючи на визначеність вище зазначених термінів законодавством України, в науковій літературі точиться дискусія стосовно їх визначення [4] та співвідношення [5], що свідчить про їх недосконале формулювання. Тієї ж думки дотримується А. М. Мірошниченко, вказуючи про необхідність співвідношення понять «земля» і «земельна ділянка» [4]. Звертає увагу на необ-

хідність чіткого розмежування вище зазначених понять В. Титова, вказуючи на їх різну економічну, екологічну і юридичну сутність [6]. П. Ф. Лойко наполягає на необхідності чіткого формулювання цих термінів та звертає увагу на неоднозначне їх застосування в науковій літературі [7]. Схожі погляди висловлює В. Єрмоленко, зазначаючи, що широта поняття «земля» тягне за собою невизначеність стосовно конкретних земельних ділянок [8].

Необхідно зауважити, що відповідно до ст. 14 Конституції України та ст. 1 Земельного Кодексу України: «Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави». Таке законодавче поняття «Землі» не можна вважати його визначенням, тому що воно не відбиває сутності цього поняття, вказуючи лише на певний об'єкт, який є національним багатством держави. Таким же самим чином можна вказати і на інші природні об'єкти, такі, наприклад, як надра або води України. До того ж, застосування поняття «землі» є на наш погляд загальним терміном, який не відображає характеристики такого важливого природного об'єкта, який перебуває під охороною держави. Скоріш за все, в ст. 14 Конституції України та ст. 1 Земельного Кодексу України мова іде не про загальне поняття «землі», а про земельні ресурси України, які без перебільшення можна вважати найголовнішою цінністю держави Україна.

Порівняно з Конституцією України та Земельним кодексом України стаття 1 Закону України «Про охорону земель» від 19.06.2003 р. № 962 дає більш змістовне визначення поняття «землі» — поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею». В той же час, у ньому також не спостерігається повної інформації про цей природний об'єкт. На наш погляд, поняття «землі» зазначене в Законі України «Про охорону земель» потребує більш детального визначення і уточнення, а також внесення змін до ст. 1 ч. 1 Земельного кодексу України додаючи до неї визначення поняття «землі».

Термін «земля» в науковій та навчальній літературі має ряд визначень, які використовуються економістами, юристами, екологами, географами. На наш погляд, доцільно розглянути та проаналізувати їх погляди для того, щоб більш чітко сформулювати поняття «землі» в законодавстві України.

Не дають чіткого поняття «землі» наукові джерела енциклопедичних словників. Так, Великий енциклопедичний словник та-

ким чином трактує поняття — «земля» як засіб виробництва, який відноситься до числа не поновлюваних. Головний засіб виробництва в лісовому та сільському господарстві [9]. Великий енциклопедичний словник сільського господарства також не дає повного визначення, обмежуючись лише характеристикою землі як непоновлюваного та незамінного ресурсу [10].

З цього приводу варто проаналізувати погляди на поняття «землі» економістів. Так, на думку Ю. Г. Гуцуляка земля відіграє в суспільстві, у виробництві матеріальних благ специфічну роль, виступаючи важливим природним ресурсом і головним виробничим засобом у сільському й лісовому господарстві [11]; продукт природи, виникла і існує незалежно від волі та свідомості людини [12]. С. І. Дорогунцов дає оцінку землі як одного з головних природних ресурсів, джерело життя людей, просторового базису життя людини, а також головного засібу виробництва, продовольства та сировини, основи сільськогосподарського виробництва [13]. Подібне визначення надає А. Я. Сохніч — земля є особливим видом природних ресурсів, який використовується в ролі головного засобу виробництва в сільському і лісовому господарствах і просторової бази для розвитку суспільства [14]. Дещо подібне поняття землі зазначає П. П. Русак — землі є найважливішою складовою природних ресурсів — основа рослинного й тваринного світу, операційний базис промисловості, населених пунктів, основний засіб виробництва в сільському господарстві. Вона являє собою одночасно і предмет, і засіб праці, є базисом для розміщення продуктивних сил, основою для відтворення всіх факторів економічного зростання [15]. Схожі погляди запропоновані Т. Г. Дудар «землі» — один з компонентів навколишнього природного середовища — займає особливе місце серед природних ресурсів, необхідних для виробничої діяльності і життя людей [16]. Аналогічної думки дотримується В. А. Борісова. «Земля є головним природним ресурсом, яка є одночасно просторовим базисом, головним засобом виробництва в сільському господарстві» [17]. Схожих поглядів щодо характеристики поняття «землі» дотримується П. І. Коренюк — «Земля є головним засобом виробництва, предметом та частково продуктом праці в сільськогосподарському виробництві» [18]. Загальне визначення землі, лише з невеликими доповненнями, застосовує Ю. П. Кулаковський — «земля» виступає як унікальна багатофункціональна основа і складова частина економічного процесу, включаючи власне

виробництво життєвих засобів та ресурсів, їх розподіл, обмін та споживання [19]. Аналогічне поняття запропоноване Ю. Г. Фесіна — «Земля» як природний ресурс виступає територіальним базисом життя, засобом виробництва і елементом ринкових відносин [20]. Тієї ж думки дотримується Г. П. Лактіонова [21]. І. П. Кудінова пропонує визначення землі, як ресурсу, який посідає особливе місце серед матеріальних умов, необхідних для життя людей [22]. Н. Я. Коваленко, даючи характеристику якості землі, вказує лише, що вона є продуктом природи [23]. Т. А. Акімова взагалі не використовують поняття «землі» в розділі, який має однойменну назву і де йдеться про землі і земельні ресурси [24]. Приблизно такої ж позиції дотримується А. М. Сундук — «земля» включає економічну систему, в якій знаходиться та чи інша земельна ділянка, а саме: весь комплекс довкілля, природних умов виробництва, які визначають ріст і розвиток рослин, умови сільськогосподарського використання земель [25]. У той же час, незважаючи на визначення землі, аналогічне з попереднім А. Б. Яценко, вказують на пасивне значення землі як простору, і на активне значення її в виробництві [26]. А. М. Третяк дає визначення «землі» лише як територія держави Україна, яка відмежовується кордонами [27].

Більш детально підходить до аналізу поняття «землі» О. І. Гурторов, який розглядає Землю не тільки як просторовий базис, а і як планету в цілому [28]. Більш чітко та змістовне поняття землі надає С. І. Дорогунцов, який зазначає, що Земля (землі) — територія суші або її частина (земельна ділянка) з ґрунтами, іншими природними компонентами ландшафту, що органічно поєднані і функціонують разом з нею, є об'єктами власності та господарської діяльності, що здійснюються на основі законодавства України [29]. Аналогічне поняття дає Б. М. Данілішин [30].

Аналізуючи погляди вчених-економістів щодо формулювання поняття «землі» варто зазначити, що практично всі вони дають загальне визначення цього поняття, акцентуючи увагу в першу чергу на якостях землі, як: головного виробничого засобу в сільському і лісовому господарстві [11], просторовому базису життя людини [13], особливий вид природних ресурсів [14], найважливішої складової природних ресурсів, предмету, і засобів праці [15], зовсім не приділяючи уваги при цьому особливостям Землі в першу чергу як планети, яка характеризується кліматом, рельєфом, природними умовами, ґрунтовим покривом, рослинними та

тваринним світом., крім того жоден з науковців не вказує, що земля — це також територія певної держави.

Таким чином, аналізуючи поняття «земля» запропоноване економістами в загальному вигляді його можна представити наступним чином: «Земля є особливим видом природних ресурсів, який використовується в ролі головного засобу виробництва в сільському і лісовому господарствах і просторової бази для розвитку суспільства».

На наш, погляд подібна трактовка поняття «земля» є недостатньою, оскільки не містить ряду ознак, які б характеризували це поняття найбільш повно і комплексно. Даючи характеристику поняттю «земля» вчені-економісти більше звертають увагу на поняття землі як просторового базису та головний засіб виробництва, не акцентуючи увагу на комплексному підході визначення поняття землі.

Варто також зупинитися на деяких некоректностях, які допускають вчені-економісти щодо визначення поняття «землі». До них слід віднести визначення «земля» і «землі», як ідентичних понять [29], які використовують одночасно маючи на увазі поняття «земля» або використовують поняття «землі» маючи на меті дати визначення поняттю «земля» [28], просторовий базис [26], просторовий базис [14], територія [16].

Аналізуючи терміни «земля» і «землі», слід погодитись з думкою Н. Титової про необхідність розмежування понять «земля» і «землі», (так само як поняття «вода» і «води»), оскільки їх економічна, екологічна і юридична сутність є різною. Так, Н. Титова зазначає, що «Земля» — це відокремлена від природного середовища працею людини частина (маса) речовини, яке є органічною, тісно пов'язаною сукупністю всіх природних компонентів. Це частина матеріального світу, а не природного середовища. «Землі» — природний компонент, не вилучений з довкілля, а органічно в нього вплетений, взаємодіючий з водами, лісами та іншими природними ресурсами. Земельні відносини мають на увазі саме такий об'єкт правової регламентації, хоч у земельному законодавстві (навіть у ЗК) він називається юридично неточно «земля» [6]. В свою чергу, О. І. Гуторов звертає увагу на різні значення понять «земля» і «грунту», та неможливості їх ототожнення [28].

Цю точку зору поділяє В. Єрмоленко, який вказує, що не тільки поняття «земля» і «землі», а й інші категорії пов'язані із землею, такі як: «земельні ресурси», «земельна ділянка» співвідно-

сяться з поняттям «земля» як загальне, особливе і одиночне [8]. Тому, на нашу думку, застосування термінів «землі», «грунти», «територія» є поняттями більш вузькими і застосовувати їх у якості поняття «земля» є недоречним.

Державний стандарт дає наступне визначення поняття «Земля» як найважливішої частини навколишнього природного середовища, яка характеризується простором, рельєфом, ґрунтовим покривом, рослинністю, надрами, водами, є головним засобом виробництва в сільському господарстві, а також просторовою базою для розміщення галузей народного господарства [31].

Для більш ґрунтового аналізу поняття «землі» видається необхідним проаналізувати дослідження вчених-юристів, які на відміну від учених-економістів дають більш розширену і детальну трактовку поняття «землі». Так, В. М. Єрмоленко дає комплексну оцінку землі як складового елементу єдиної екологічної системи, вказує на особливість землі як об'єкта природи [32]. Підкреслюючи комплексне визначення поняття «землі» А. А. Погребний і І. І. Каракаш характеризують її як об'єкт міжнародного космічного права, який включає земну, водну оболонку, надра, поверхню, ландшафт, тваринний рослинний світ. Вони пропонують своє визначення: «Земля — частина земної кори, розташованої над надрами, яка має назви ґрунтового шару або територію, на котру розповсюджується суверенітет держави» [33]. Л. О. Бондар хоч і не дає визначення поняття «земля», в той же час детально розглядає його з точки зору функцій і предметного спрямування: за територіальною ознакою, як природний ресурс, територіальний базис, основний засіб сільськогосподарського виробництва, особливий вид майна [34]. Підкреслює значення Землі як природного об'єкта та частини космічної системи М. Г. Ковтун [35]. Приблизно такої ж позиції дотримується і М. В. Шульга, додаючи, що поняття «земля» може розглядатись як об'єкт правового регулювання [36]. Схожі погляди стосовно питання визначення поняття «земля» пропонує В. К. Гуревський, додаючи, що земля може розглядатись як основа адміністративного поділу країни [37]. Свій погляд на цю проблему вказує Н. Титова, яка зазначає, що земля відокремлена від природного середовища працею людини частина (маса) речовини, частина матеріального світу, а неприродного середовища, яке є тісно взаємопов'язаною сукупністю всіх природних компонентів [6]. В свою чергу Ю. С. Шемшученко підкреслюючи, що земля є важливим матеріальним ре-

сурсом, вказує на її екологічну функцію та соціальне значення [38].

Натомість, незважаючи на широкий зміст, який охоплює поняття «земля» багато вчених-юристів підходять загальним чином до його трактування. Як зазначає Н. В. Барбашова, «земля» один з природних ресурсів, що відіграє важливу екологічну, економічну і політичну роль у житті людини і є основним засобом виробництва в сільському і лісовому господарстві [39]. В. О. Аніщенко додає, що «Земля» як найважливіша частина навколишнього середовища характеризується рельєфом, простором, кліматом, ґрунтовим покривом [40]. А. С. Даніленко підкреслює, що «земля» одночасно виступає предметом та засобом праці, тобто є основою виробництва [1]. Такої ж думки дотримується М. Г. Ступень [41].

Подібну трактовку можна спостерігати у російських учених. Так, М. М. Бринчук, характеризуючи «землю» як операційний базис і засіб виробництва, лише додає, що земля має якості, які відрізняють її від інших природних ресурсів [42]. С. А. Боголюбова підкреслює, що земля є природним об'єктом і природним ресурсом [43]. Такої ж позиції стосовно визначення цього терміну дотримується і О. Л. Дубовик [44].

Найбільш детальний аналіз поняття «земля» запропонував В. І. Андрейцев, який не тільки узагальнив погляди вчених стосовно поняття «землі», а й дав найбільш ґрунтовну його оцінку, наголошуючи на тому, що біологічних та економічних ознак недостатньо для об'єктивного розуміння цього поняття в юридичному значенні [45].

Для детальнішого аналізу поняття землі видається необхідним проаналізувати низку специфічних особливостей землі. Більшість науковців дає загальну оцінку специфічним особливостям землі, як продукту природи, який характеризується просторою обмеженістю; використання якого в якості засобу виробництва, пов'язане з постійністю місця; представляє собою вічний засіб виробництва, який характеризується родючістю [46]. Таку ж думку поділяє В. А. Борісова [17], Н. Я. Коваленко [47], П. І. Коренюк [18], Ю. Г. Гуцулак [12]. П. П. Русак, маючи схожу позицію на це питання, додає, що земля не може бути замінена іншими засобами виробництва та неоднорідна за якістю [15].

Вчені-юристи специфічні ознаки землі доповнюють юридичними ознаками. Так, В. І. Андрейцев окрім загальних ознак ґрун-

точно досліджує юридичні ознаки землі. Він вказує, що земля має державно-територіальне значення в межах кордонів, як матеріальна основа суверенітету і національної безпеки держави; залежно від її функціонального призначення перебуває на праві власності українського народу або перебуває на праві комунальної та приватної власності; перебуває на праві загального і спеціального землекористування [45]. В той же час В. І. Андрейцев підкреслює, що Земля — різновид об'єктів матеріального світу, але особливий за своїм положенням, географічною, біологічною, адміністративно-територіальною, екологічною та ін. цінністю, що потребує особливого режиму охорони. Національна цінність землі полягає в невичерпаності її властивостей для задоволення матеріальних, рекреаційних та інших потреб [48]. В. О. Аніщенко спеціфічні ознаки землі доповнює тим, що земля або окремі її частини існують для задоволення публічного та соціального інтересу [40].

Враховуючи викладене, з метою вдосконалення правового регулювання земельних ресурсів, видається доцільним запропонувати:

1) розмежовувати в науці поняття «землі» та «земельних ресурсів»;

2) викласти ст. 14 Конституції України, ст. 1 Земельного Кодексу, ст. 1 Закону України «Про охорону земель», у такій редакції: «Найважливіша складова навколишнього природного середовища, національне багатство України, яке знаходиться в межах її кордонів, характеризується особливістю природної структури (рельєфом), різноманітним ґрунтовим покривом, природними ландшафтами, одночасно є засобом виробництва, операційним базисом».

Теоретичне обґрунтування поняття «землі» та «земельних ресурсів» об'єктивно викликає необхідність уточнення правого статусу земель, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи. Правове регулювання земель, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, по суті обмежується двома Законами України: «Про правовий режим територій, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» (1991); «Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006—2010 рр.» (2006). Слід погодитись з позицією професора В. Ф. Опришка, який вказує, що успішне вирішення чорнобильських проблем у значній мірі залежить від стану законодавства, яке регулює відносини у цій сфері

[49]. Водночас, у чинному законодавстві відсутні положення спрямовані на врегулювання відносин у сфері охорони, використання та управління землями, постраждалими внаслідок Чорнобильської катастрофи. Враховуючи вище викладене, видається доцільним:

1) ухвалення Верховною Радою України окремого Закону України «Про правовий статус земель, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи»;

2) доповнити ст. 19 Розділу II Земельного кодексу України частиною «з»: «землі, постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

Література

1. Даніленко А. С., Білик Ю. Д. Формування ринку земель в Україні: 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Урожай, 2006. — 280 с. — С. 271—272.

2. Гринько С. В. Правові аспекти реєстрації прав на землю; Монографія. — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. — С. 7.

3. Малыш М. Н. Аграрна економіка: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. — СПб.: Издательство «Лань», 2002 — С. 41.

4. Мірошніченко А. М. Розмежування складових та приналежностей земельної ділянки // Земельне право України: Теорія і практика. — 2007. — № 1. — С. 25—26.

5. Андрейцев В. І. Об'єкти земельних відносин за новим Земельним кодексом України // Науково-практичний коментар. — 2002. — № 2. — С. 16—17.

6. Титова Н. Земля як об'єкт правового регулювання // Право України. — 1998. — № 4. — С. 10.

7. Лойко П. Ф. Земельный потенциал мира и России: пути глобализации его использования в XXI веке: Учебное пособие. — М.: Федеральный кадастровый центр «Земля», 2000. — С. 19.

8. Єрмоленко В. Земельні ресурси в майновому обороті // Право України. — 2004. — № 6. — С. 43.

9. Большой энциклопедический словарь: 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Большая Российская энциклопедия; СПб.: Норинт, 1998. — С. 420.

10. Большой энциклопедический словарь. Сельское хозяйство: Под ред. Месяц В.К. — М.: Научное издательство «Большая российская энциклопедия», 1998. — С. 162.

11. Гуцуляк Ю. Г. Управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки. — Чернівці: Прут, 2002. — С. 4.

12. *Гуцуляк Ю. Г.* Управління раціональним використанням і охороною земельних ресурсів сільськогосподарського призначення в умовах ринкової економіки. Автореф. дисертації на здобуття наук. ступ канд. екон. наук. — Львів, 2000. — С. 5.
13. *Дорогунов С. І., Коценко К. Ф., Хвесик М. А.* Екологія: Підручник. — К.: КНЕУ, 2005. — С. 113.
14. *Сохніч А. Я.* Проблеми використання і охорони земель в умовах ринкової економіки: Монографія. — Львів: НВФ «Українські технології», 2002. — С. 146.
15. *Русак П. П., Жебкова В. В.* Економіка сільського господарства. — К.: Урожай, 1998. — С. 50—52.
16. *Дудар Т. Г.* Економіка природокористування: Навчальний посібник. — К.: ІСДО, 1994. — С. 27.
17. *Борісова В. А.* Відтворення природного ресурсного потенціалу АПК: економічні аспекти. — Суми: Видавництво «Довкілля», 2003. — С. 56—57.
18. *Коренюк П. І.* Еколого-економічна ефективність використання земельних ресурсів зони лісостепу України. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня к.е.н. — 1998. — С. 11.
19. *Кулаковський Ю. П.* Управління земельними ресурсами міста (на прикладі м. Києва). — Автореферат на здобуття наук. ступ. к.е.н. — К., 2006. — С. 17.
20. *Фесіна Ю. Г.* Еколого-економічне регулювання розвитку ринку земельних ресурсів (на прикладі волинської області). — Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук. — Рівне, 2006. — С. 2.
21. *Саблюк П. Т.* Ринкова трансформація економіки АПК: Кол. монографія. У 4-х ч. Ч. 1. Соціально-економічні проблеми розвитку села. — Лактіонова Г. П. Проблеми ефективного використання земельних ресурсів в ринкових умовах. — К.: ІАЕ, 2002. — С. 333.
22. *Саблюк П. Т.* Ринкова трансформація економіки АПК: Кол. монограф. У 4-х ч. Ч. 1. Соціально-економічні проблеми розвитку села. — Кудінова І. П. Використання земельних ресурсів в господарствах різних організаційних форм виробництва. — К.: ІАЕ, 2002. — С. 401.
23. *Економіка сільського господарства с основами аграрних ринков.* Курс лекцій. — М.: Асоціація авторів и издателей. ТАНДЕМ: Издательство ЭКМОС, 1998. — С. 119.
24. *Акімова Т. А., Хаскин В. В.* Екологія. Человек — Экономика — Биота — Среда: Учебное пособие для вузов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ЮНИТИ — Дана. — С. 254.
25. *Б. М. Данілішин.* Економіка природокористування і охорони довкілля: Збірник наукових праць / НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України / А. М. Сундук Природно-ресурсна складова системи економічної безпеки. — К., 2002. — С. 5.

26. Яценко А. Б., Дубенюк Я. А. Міжнародні ринки ресурсів. Навч. посібник / Під аг. Ред.: Ю. В. Макогона. — К.: Центр навчальної літератури, 2005 — С. 76.
27. Третяк А. М., Бабмінда Д. І. Земельні ресурси України та їх використання. — К.: ТОВ «ЦЗРУ», 2003. — С. 3.
28. Гуторов О. І. Оцінка земельних ресурсів та ефективність інвестиції: Монографія / Харк. нац. аграр. ун-т. — Х., 2006. — С. 7—8.
29. Дорогуцьов С. І., Новоторов О. С. Ніколаєнко Т. С. Оцінка земельно-ресурсного потенціалу України і проблеми забезпечення його ефективного використання. — К.: РВПС України НАН України, 1998. — С. 6.
30. Данілішин Б. М., Дорогуцьов С. І., Міщенко В. С., Коваль Я. В., Новоротов О. С., М. М. Паламарчук М. М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. — К.: РВПС України. 1999. — С. 37.
31. ГОСТ 17.5.1.05-80. Охрана природы. Земля. Термины и определения. — М., 1980. — С. 7.
32. Єрмоленко В. М. Праве забезпечення та раціональне використання земельних ресурсів: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. — К.: Магістр — XXI ст., 2007. — С. 61—62.
33. Погребной А. А., Каракаш И. И. Аграрное, земельное и экологическое право Украины: Общие части учебных курсов: Учебное пособие: Издание 2-е, доп. и испр. — Х.: ООО «Одисей», 2001. — С. 85.
34. Бондар Л. О., Гетьман А. П., Гончаренко В. Г. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — С. 9.
35. Ковтун М. Г. Земельне право: курс лекцій для студентів юрид. вузів та факультетів. — К.: Юмана, 2001. — С. 3.
36. Шульга М. В., Анісімова Г. В., Багай Н. О., Гетьман Н. П. Земельне право України: Підручник. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — С. 6—7.
37. Гуревський В. К. Право приватної власності громадян України на землі сільськогосподарського призначення: Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юр. наук / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — С. 4.
38. Шемишученко Ю. С. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник. — К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. — С. 364.
39. Барабашова Н. В. Экологическое право Украины. Уч. пос. (для студентов специальности «Правоведение»). — Донецк: Апекс, 2003. — С. 101.
40. Аніщенко В. О., Боровой В. О. Моніторинг і охорона земель: Навч. посіб. — Чернігів: КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2006. — С. 30—31.
41. Ступень М. Г. Теоретичні основи державного земельного кадастру: Навч. посібн. — Львів: Новий Світ — 2000, 2003. — С. 84.
42. Бринчук М. М. Экологическое право: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Юрист, 2003. — С. 146.

43. Боголюбова С. А. Земельное право: учеб. — 2-е изд. перераб. и доп. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. — С. 56.
44. Дубовик О. Л. Экологическое право: учеб. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. — С. 310—312.
45. Андрейцев В. И. Правові засади земельної реформи і приватизації земель в Україні: Навчально-практичний посібник. — К.: Істина, 1999. — С. 5.
46. Горланчук В. В., Песчанська І. М., Скороходов В. А. Земельний менеджмент: Навчальний посібник. — К.: ВД «Професіонал», 2006. — С. 10—12.
47. Коваленко Н. Я. Экономика сельского хозяйства с основами аграрных рынков: Курс лекций. — М.: Ассоциация авторов и издателей ТАНДЕМ: Издательство ЭКМОС, 1989. — С. 118—119.
48. Андрейцев В. И. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії. — 2-ге вид., випр. — К.: Знання, 2007. — С. 157.
49. Опришко В. Ф. Правові питання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи // Правове регулювання економіки. — 2009. — № 9. — С. 6.

Стаття надійшла до редакції 07.06.10

УДК 349.41

Р. В. Процишин,
асистент кафедри цивільного та трудового права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЛІСОВІ КОНЦЕСІЇ — СУЧАСНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ ЛІСІВ ПІСЛЯ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

У статті аналізується досвід зарубіжних країн правового регулювання управління використанням лісів через механізм лісових концесій, а також можливості врегулювання цих відносин в Україні в умовах ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи.

Ключові слова: Чорнобильська катастрофа, ліс, лісова концесія.

В статтє анализируется опыт зарубежных стран правового регулирования управления использованием лесов через механизм лесных концессий, а также возможности урегулирования этих отношений в